

Biserica și statul¹

LEV TOLSTOJ

Credința este rațiunea pe care o dăm vieții, este ceea ce dă vieții putere și sens. Fiecare om viu caută acest sens și găsiindu-l, trăiește în virtutea lui. Dacă nu-l găsește — moare. În această căutare omul se folosește de tot ce a fost produs de către omenire.

Tot ce a fost produs de către omenire se numește revelație. Revelația este ceea ce îl ajută pe om să înțeleagă sensul vieții. Iată care este atitudinea omului față de credință.

Însă ce ciudățenii vedem că se întâmplă? Dintr-o dată apar oameni care îl fac pe dracul în patru să-i facă pe alți oameni să se folosească neapărat de o anumită formă de revelație și nu de alta. Nu-și găsesc pacea sufletească atît timp cît alții nu acceptă forma lor de revelație, anume a lor, blestemă în stînga și în dreapta, execută, torturează, omoară cît le stă în putință dintre cei care nu sînt de acord cu dîșii. Alții procedează la fel — blestemă, execută, torturează, omoară cît le stă în putință dintre cei care nu sînt de acord cu ceilalți. Vin alții noi — exact același lucru. Și astfel nu mai obolesc să se tot blesteme unii pe alții, să se tot execute, să se tot tortureze, să se tot omoare, ținînd-o morțiș că toți trebuie să creadă ca ei și numai ca ei.

La început am fost surprins de faptul cum o asemenea absurditate evidentă, o asemenea contradicție încă n-a nimicit credința însăși? Cum au putut oamenii să continue să creadă în această minciună?

Și, într-adevăr, din punctul general de vedere, acest lucru rămîne de neînțeles și demonstrează odată în plus că orice credință este o minciună gogonată și că toate acestea sînt pur și simplu niște superstiții. Filosofii care domnesc acum nu fac decît să demonstreze și ele același lucru.

Privind toate acestea din punctul general de vedere și eu am ajuns inevitabil la recunoașterea faptului că toate credințele sînt niște minciuni omenești, dar nu am putut să nu-mi dau seama că stupiditatea însăși a minciunii, caracterul ei evident, raportate la faptul că omenirea se lasă totuși înșelată de ea, arată că la temelia acestei minciuni se află ceva ne-mincinos.

Altfel, totul e atît de stupid încît efectiv nu poate cineva să se lasă tras pe sfoară chiar în halul acesta. Chiar însăși această predispoziție comună întregii omeniri, care trăiește cu adevărat, de a se lăsa înșelată, m-a determinat să admit importanța acelu fenomen care servește drept cauză a minciunii.

Și ca urmare a acestei convingeri am început să analizez cu minuțiozitate învățătura creștină care servea drept temelie a minciunii întregii omeniri creștine.

Așa reiese din punctul general de vedere; însă, din punctul personal de vedere, din acel, în urma căruia fiecare om, inclusiv eu, ca să poată trăi, trebuie să aibă credință în sensul vieții — și are această credință — acest fenomen al violenței și forței prin care se caracterizează chestiunea credinței sare și mai tare în ochi prin absurditatea sa.

Într-adevăr, cum, pentru ce, cine poate avea nevoie ca cineva nu numai pur și simplu să creadă, ci să creadă la fel ca mine și numai ca mine? Omul trăiește, asta înseamnă că el știe sensul vieții. El și-a stabilit o anumită atitudine față de Dumnezeu, el știe adevărul și eu la rîndul meu îl știu. Exprimarea lor poate fi diferită (esența trebuie să fie una și aceeași — amîndoi sîntem oameni). Cum, în ce scop, ce mă poate determina să-i cer cuiva, oricine ar fi, să-și exprime credința neapărat ca mine?

A-i impune unui om să-și schimbe credința eu nu pot nici prin forță, nici prin vicleșug, nici prin minciună (falsele miracole).

Credința este viața lui. Cum aș putea să-l lipsesc de credința sa și să-i dau alta? E ca și cum i-aș smulge inima din piept ca să-i pun alta în loc. Eu voi fi în stare să o fac doar atunci cînd credința, și a mea, și a lui, sînt într-adevăr o vorbă goală și nu ceea ce-i dă vieții sale un sens. Adică un surrogat de inimă, iar nu inima cea adevărată. Mai mult, acest lucru este irealizabil, pentru că este imposibil să-l amăgești ori să-i impui omului să creadă în ceea ce el nu crede și, mai ales, este irealizabil, pentru că cel care crede — adică și-a stabilit o anumită atitudine față de Dumnezeu și de aceea știe că atitudinea omului față de Dumnezeu este chiar credința — nu-și poate dori să-i impună altui om să-și stabilească o anumită atitudine față de Dumnezeu prin intermediul forței sau minciunii. Acest lucru este imposibil, dar totuși se face, s-a făcut pretutindeni și întotdeauna; adică așa ceva nu putea fi făcut, pentru că e cu neputință să o faci, în schimb s-a făcut și se tot face ceva ce se aseamănă foarte mult cu aceasta; s-a făcut și se face

un surogat al credinței pe care unii oamenii îl bagă pe gîtul altora, iar aceștia din urmă acceptă acest surogat, adică minciuna credinței.

Credința nu se poate impune de la sine și nu poate fi acceptată pentru ceva: violență, minciună sau profit; iată de ce aceasta nu este credință, ci minciună a credinței. Iar minciuna respectivă a credinței reprezintă vechea condiție a omenirii.

În ce constă această minciună și pe ce se bazează?

Cei ce amăgesc oare de ce să fi avut nevoie de minciună și oare cum se face că ea se mai menține încă nedemascată în ochii celor înșelați?

Nu voi vorbi despre brahmanism, budhism, confucianism, mahomedanism, care au cunoscut fenomene similare, nu pentru că ar fi imposibil să găsim și aici ceva asemănător. Oricine a citit despre aceste religii înțelege că respectivelor credințe li s-a întâmplat același lucru ca și creștinismului; ci voi vorbi exclusiv despre creștinism, dat fiind că ne este o credință cunoscută, scumpă și de care avem nevoie. În creștinism toată minciuna este construită pe noțiunea exagerată de biserică, noțiune care nu se întemeiază pe nimic și surprinde de la începutul studierii creștinismului prin absurditatea ei neașteptată și zadarnică.

Dintre toate noțiunile și cuvintele satanice nu există vreo noțiune sau vreun cuvînt mai satanic decît noțiunea de biserică. Nu există vreo noțiune care să fi cauzat mai mult rău, nu există vreo noțiune care să fi fost mai ostilă învățaturii lui Hristos, decît noțiunea de biserică.

În esență, cuvîntul *ecclesia* înseamnă adunare și nimic mai mult, și anume, în acest sens se și folosește în Evanghelii. În limbile tuturor popoarelor echivalentul cuvîntului *ecclesia* înseamnă casă de rugăciuni. Mai departe de aceste semnificații, în pofida existenței de 1500 ani a minciunii bisericii, acest cuvînt n-a intrat în nici o limbă. Potrivit definițiilor date cuvîntului de către acei preoți ce au nevoie de minciuna bisericii, acesta nu este altceva decît un fel de precuvîntare care sună astfel: tot ce voi spune de acum încolo este adevărul adevărilor, și dacă nu vei crede în el, atunci am să te ard pe rug, am să te blestem și obijduiesc în fel și chip. Noțiunea respectivă este un sofism necesar pentru anumite scopuri diabolice și rămîne o proprietate a celor care au nevoie de ea. În popor, și nu numai în popor, dar și în societatea și în mijlocul oamenilor culți, în pofida faptului că lucruri contrarii se învață în cateheze, această noțiune lipsește cu desăvîrșire.

Definiția respectivă (oricît de rușine mi-ar fi să o analizez cu toată seriozitatea, trebuie totuși să o fac, întrucît atîția oameni o prezintă într-un mod atît de serios ca pe ceva important) este absolut falsă. Cînd se spune că biserica este o uniune a celor cu adevărat credincioși, de fapt, nu se spune nimic (ca să nu mai zic de morții venerați), deoarece dacă voi afirma că o *capella* este o uniune a tuturor muzicanților adevărați, se va dovedi că nu am afirmat nimic de vreme ce nu am specificat ce anume numesc drept „muzicanți adevărați”. Însă, potrivit teologiei reiese că cei cu adevărat credincioși sînt cei ce urmează învățătura bisericii, adică se află în biserică. Dar asemenea credințe există cu sutele, definiția nu spune nimic și s-ar părea că este la fel de inutilă ca cea care definește *capella* drept uniune a muzicanților adevărați; mai mult, imediat întrezărim vîrfurile veninoase al acului în spatele acestei definiții. Biserica este adevărată și una singură, în ea se află și păstorii, și turma; iar păstorii, stabiliți de Dumnezeu, propovăduiesc această unică și adevărată învățatură, adică: „Cu voia lui Dumnezeu, tot ce vom spune este adevărul adevărat”. În rest, nimic. Toată minciuna e aici, e în cuvîntul și noțiunea de biserică. Iar sensul acestei minciuni este doar acela că există oameni care sînt gata să treacă orice și pe oricine prin foc și sabie ca să-și bage credința pe gîtul altora, care ard de dorința mistuitoare de a-i învăța pe alții cum și în ce aceștia ar trebui să creadă. Oare de ce să fi avut ei atîta nevoie de a-i învăța pe alții credința? Dacă ei ar avea credința adevărată, ei ar fi știut că aceasta este sensul vieții, relația intimă cu Dumnezeu pe care fiecare om o stabilește de unul singur și de aceea este imposibil să înveți credința. E posibil doar să le bagi oamenilor pe gît minciuna credinței, falsa credință. Pentru ce? Cel mai simplu răspuns ar fi că popa vrea plăcinte și ouă, arhierul — castel, kulebiaka² și sutană de catifea. Însă un asemenea răspuns este insuficient.

Fără îndoială, acesta este motivul lăuntric, psihologic pe care se sprijină minciuna. Dar cum nu este suficient să spunem că e posibil ca un singur om (călăul) să se hotărască să ucidă un alt om față de care el nu nutrește nici o ură doar pentru a fi răsplătit cu votcă, colaci și cămașă roșie³, tot așa nu este de ajuns să spunem că mitropolitul de Kiev, cu toată gașca lui de călugări, burdușește cu paie la saci, numindu-i drept moaște de prea cuviosoși, doar pentru a avea un venit de 30 000 ruble⁴. Și una, și alta, sînt prea îngrozitoare, prea scîrboase și împotriva firii omenești ca o astfel de explicație simplă și vulgară să fie de ajuns. Atît călăul, cît și mitropolitul, explicîndu-și fapta, vor invoca o serie

întregă de dovezi a căror temelie principală este tradiția istorică. „Omul trebuie executat. Oamenii s-au executat unii pe alții de cînd e lumea. Dacă eu nu vreau să execut, se va găsi altcineva care să o facă în locul meu. Cît mă privește, sper să execut, cu ajutorul Domnului, mai bine decît oricine”. Tot așa vorbește și mitropolitul: „Venerarea exterioară a lui Dumnezeu este necesară. De cînd e lumea oamenii au venerat moaștele prea cuvioșilor. Moaștele din peșteri se venerază, oamenii vin să li se închine. Eu, cu ajutorul lui Dumnezeu, sper să folosesc cît mai pe placul Lui banii pe care i-am cîștigat prin sacrilegiu și minciună”.

Ca să înțelegem minciuna credinței, trebuie să ne îndreptăm atenția către începuturile și izvorul minciunii. Vom vorbi acum despre ceea ce știm cu privire la creștinism. Îndreptîndu-ne atenția către începuturile învățaturii creștine, găsim în Evangheliile o învățătură care exclude direct orice venerare exterioară a lui Dumnezeu, o condamnă și nu admite, cu o claritate deosebită, în special tendința de a-i dăscăli pe alții. Însă, vedem că din timpurile lui Hristos și pînă în zilele de astăzi, învățătura a deviat de la temelile stabilite de Hristos. Această deviere începe din timpurile apostolilor și, în special, de la acel mare amator de a-i dăscăli pe alții care a fost Pavel; cu cît se răspîndea creștinismul, cu atît mai mult și mai mult acesta deviază, însușindu-și apucăturile acelei venerări exterioare a lui Dumnezeu care a fost atît de limpede și neechivoc denunțată de Hristos. În creștinismul timpuriu noțiunea de biserică se folosește doar în raport cu toți acei ce-mi împărtășesc credința pe care o consider adevărată — o noțiune într-adevăr justă, dacă ea presupune exprimarea credințelor nu prin cuvinte, ci prin viața însăși, întrucît credința nu poate fi exprimată prin cuvinte.

Noțiunea de biserică adevărată a mai fost folosită ca argument împotriva celor cu viziuni diferite, însă pînă la împăratul Constantin și Conciliul de la Niceea, biserica este doar o noțiune. De la împăratul Constantin și Conciliul de la Niceea, biserica devine un fapt săvîrșit și cauză a minciunii. Acum începe acea minciună a mitropoliților cu moaște, a popilor cu euharistia, Iverilor, sinoadelor etc., care ne surprind și îngrozesc așa de tare și sînt într-atît de hidoase și odioase, încît nu le putem explica doar prin profitul și avantajele urmărite de către persoanele respective. Această minciună este veche și nu pornește doar de la avantajele și profiturile urmărite de către persoane particulare. Nu există un asemenea monstru, o asemenea bestie de om care s-ar hotărî să o facă, dacă nu i s-ar spune că e primul și dacă nu ar fi existat și alte cauze. Cauzele care au condus către acest lucru au fost rele. „Le veți cunoaște după roadele lor”. Răul a existat chiar de la început — ura, mîndria omenească, prigonirea lui Arie și alții; apoi a mai apărut un rău, mai mare decît primul — unirea creștinilor cu puterea. Puterea — împăratul Constantin aflat, potrivit noțiunilor păgîne, pe culmile măreției omenești (pe împărați se obișnuia a-i pune chiar în rînd cu zeii) acceptă creștinismul, dă exemplu întregului popor, convertește poporul și dă o mîină de ajutor împotriva ereticilor și inaugurează prin intermediul unui conciliu ecumenic o singură și adevărată credință creștină.

Credința creștină *adevărată* este astfel stabilită pentru odată și totdeauna. A fost atît de firesc să te lași înșelat de această minciună, și pînă în prezent, oamenii mai cred în caracterul salvator al evenimentului dat.

Iar acesta a fost acel eveniment cînd majoritatea creștinilor și-au renegat credința, cînd marea lor majoritate a pornit cu numele creștin în frunte pe un drum păgîn pe care-l tot bătătorește pînă în prezent. Carol cel Mare, Vladimir⁵ procedează la fel. Iar minciuna bisericii continuă să existe și astăzi. Ea constă în faptul că acceptarea creștinismului de către putere a fost necesară pentru cei care înțelegeau litera și nu spiritul creștinismului, pentru că acceptarea creștinismului fără a renunța la putere este o bătaie de joc a creștinismului și denaturarea lui.

Sfințirea puterii de stat este un sacrilegiu, înseamnă pieirea creștinismului. Trăind 1500 de ani sub jugul acestei uniuni monstruoase a pseudocreștinismului cu statul, trebuie să depunem acum eforturi uriașe ca să dăm uitării toate sofismele complicate, cu ajutorul cărora timp de 1500 ani, în avantajul puterii pretutindeni și întotdeauna, schilodind toată învățătura lui Hristos pentru a o face compatibilă cu puterea, s-a încercat să se explice sacralitatea, legitimitatea statului și posibilitatea ca el să fie creștin. În esență, însă, formula „stat creștin” înseamnă același lucru ca și cuvintele: gheață caldă sau fierbinte. Una din două: sau stat, dar fără creștinism, sau creștinism, dar fără stat.

Ca să înțelegem acest lucru trebuie să uităm toate cele fantasmagorii în care am fost educați cu atîta osîrdie și să ne întrebăm direct ce sens au științele istorice și juridice pe care toți le învață de zor.

Științele respective nu au nici un fel de temelie. Toate aceste științe nu sînt altceva decît apologia violenței.

Era pe vremuri în Roma un cuib de tîlhari; el a început să crească și să se extindă prin jafuri, violențe, omoruri; el a pus stăpînire peste popoare. Tîlharii și urmașii lor, cu toată șleahța lor de hatmani în frunte — care se numeau ba Cezar, ba August — prădau și chinuiau în mod draconic popoarele pentru a-și satisface poftele. Unul din urmașii

acestor tîlhari de frunte, Constantin, după ce a citit o mulțime de cărți și suprasaturat fiind de viața putredă de desfîu pe care a dus-o pînă atunci, credințelor vechi le-a preferat unele dogme ale creștinismului.

El a preferat liturgia sacrificiilor omenești, pe Dumnezeu unul cu fiul Hristos lui Apollon, Venera și Zeus, poruncind ca această credință să fie oficializată și răspîndită printre cei ce se aflau sub puterea lui.

„Împărații domnesc peste popoare, între voi să nu fie așa. Nu ucide, nu preacurvi, nu avea bogății, nu judeca, nu condamna. Rabdă răul.” Nimeni nu s-a grăbit să-i spună lui Constantin despre toate acestea. „Dorești să te numești creștin și să continui să fii hatman de tîlhari, să bați, să dai foc, să porți războaie, să preacurvești, să torturezi, să execuți și să te lăfăi în bogății? Se poate.” Și aceștia i-au arătat ce înseamnă creștinismul. Ei i-au aranjat creștinismul de care avea nevoie. I l-au aranjat frumusețea, încît mai bine nici că se putea. Ei au prevăzut că, după citirea Evangheliei, el ar putea să-și dea seama că acolo e nevoie de toate acestea, adică de adevărata viață creștină, pe lîngă ridicatul catedralelor, bazilicilor și umblatul în ele. Ei au prevăzut acest lucru și i-au aranjat cu cea mai mare prudență un creștinism care să-i permită să trăiască pe veci, păgînește, fără a se sinchisi. Pe de o parte — Hristos, fiul lui Dumnezeu, a venit pe pămînt doar ca să ispășească păcatele lui Constantin și ale lumii întregi. Acesta fiind rostul morții lui Hristos, Constantin poate trăi cum vrea. Dar aceasta nu a fost de ajuns — trebuia să mai ai voie să te pocăiești și să înghiți o bucățică de pîine cu vin, asta e salvarea ta, și ți se va ierta totul. Însă ei nu numai că nu s-au mulțumit cu toate acestea — i-au mai sfințit pînă și puterea-i tîlhărească, au zis că e de la Dumnezeu și l-au uns cu ulei. În schimb și el a aranjat lucrurile pe placul lor — adunări de popi, a poruncit să se trîmbețeze în lung și în lat care trebuie să fie atitudinea fiecărui om față de Dumnezeu și a obligat fiecare om să o repete.

Și toată lumea a rămas mulțumită. Și iată că de 1500 de ani această credință există în lume, și alți hatmani de tîlhari și bandiți au oficializat-o, și toți au fost miruiți, și toți, absolut toți, sînt de la Dumnezeu. Dacă un ticălos îi pradă pe toți, omoară cu nemiluita popoare întregi, de îndată îl vor mirui — el e de la Dumnezeu. La noi, ucigașa propriului său soț — o desfînată⁶ — a fost de la Dumnezeu, iar la francezi — Napoleon. Cît privește popii, ca să vezi frate,ăștia nu numai că sînt de la Dumnezeu,ăștia mai-mai că sînt ei înșiși dumnezei, pentru că în ei, vezi bine, și-a găsit lăcaș sfîntul duh. Și în Papa, și în sinodul nostru cel cu șleahta lui de comandanți-funcționari.

Și de îndată ce se găsește un asemenea miruit, adică un hatman de tîlhari, căruia îi tună tam-nisam să nimicească un popor străin sau pe al său — acușicălea îi și pregătesc apă sfințită, îl dau cu ea din cap pînă-n picioare și din picioare pînă-n cap, îi flutură pe dinaintea ochilor crucea (acea cruce pe care a murit Hristos cel sărac lipit pămîntului pentru faptul că a îndrăznit să-i demaște anume pe acești tîlhari) și-l binecuvîntează să bată, să spînzure, să taie capetele.

Și totul ar fi mers bine, însă nici aici nu au reușit să se împace, nici unde nu începură miruiții a se numi unii pe alții tîlhari (ceea ce sînt în realitate), nici unde nu începură popii a se numii unii pe alții mincinoși (ceea ce sînt în realitate); iar poporul a început la rîndul său să tragă cu urechea și a încetat să mai creadă și în cei miruiți și în păzitorii sfîntului duh, învățînd de la ei cum trebuie să-i numească, așa cum de fapt își spun unii altora, adică tîlhari și mincinoși.

Despre tîlhari însă, veni vorba doar pentru că ei i-au pervertit pe mincinoși. Noi vorbim aici de mincinoși, de pseudocreștini. Ei au devenit pseudocreștini după ce s-au unit cu tîlharii. Și nu putea să fie altel. Ei au părăsit calea cea dreaptă din primul minut în care l-au sfințit pe primul împărat și l-au convins că el, prin forță, va fi capabil să ajute credința — credința despre smerenie, sacrificiul personal și răbdarea jignirilor. Toată istoria bisericii pe care o știm cu toții, cea demitizată, adică istoria ierarhiei aflate sub puterea împăraților, este un șir de încercări zadarnice ale acestei ierarhii nenorocite de a păstra adevărul învățaturii, propovăduindu-l prin minciună și abătîndu-se de la el în fapt. Semnificația ierarhiei se bazează numai pe învățătura pe care ierarhia vrea să o propovăduiască. Învățătura vorbește de smerenie, abnegație, dragoste, sărăcie; dar învățătura este propovăduită prin forță și rău.

Ca să existe ceea ce ierarhia vrea să-i învețe pe alții, ca să existe ucenicii, nu este nevoie să te lepezi de învățatură, dar ca să te purifici pe tine însuși și să lepezi unirea-ți nelegiuită cu puterea, trebuie să ascunzi prin diferite șiretlicuri esența învățaturii. Iar pentru aceasta e necesar să transferi centrul de greutate al învățaturii nu în esența ei, ci în aspectul ei exterior. Anume de asta se și ocupă ierarhia.

Deci: sursa acelei minciuni care este propovăduită de biserică, sursa ei deci este unirea ierarhiei, sub numele de biserică, cu puterea, cu forța. Originea faptului că oamenii vor să-i învețe pe alții credința este că adevărata credință îi demască pe ei înșiși, de aceea dînșii au nevoie să substituie credința adevărată cu una născocită, falsă, care să-i justifice.

Credința adevărată poate fi pretutindeni, numai acolo nu unde ea devine instrument al forței — nu în credința de stat. Credința adevărată poate fi cuprinsă în toate așa-zisele schisme, eresuri, dar cu siguranță nu poate fi găsită acolo unde ea s-a unit cu statul. Pare straniu să o spun, dar denumirea de credință „ortodoxă, catolică, protestantă”, așa cum aceste cuvinte au prins rădăcini în limba obișnuită, nu înseamnă altceva decât credința unită cu puterea, într-un cuvânt, credința de stat. De aceea ea este falsă.

Noțiunea de biserică, adică unitatea de gândire a celor mulți, a majorității, și apropierea de sursa învățaturii în primele două secole ale creștinismului au fost, cu toate acestea, doar unul din proastele argumente exterioare. Pavel zicea: „Eu știu de la Hristos însuși”. Altul zicea: „Eu știu de la Luca”. Și toți ziceau: noi gândim corect și drept dovadă a corectitudinii gândirii noastre este faptul că sîntem o mare adunare, eclezia, biserica. Și numai de la Conciliul de la Niceea, pus la cale de împărat, a început — pentru o parte a celor care împărtășeau aceeași credință — minciuna directă și palpabilă. „Și a pogorît peste noi Sfîntul Duh”, așa au început să vorbească atunci. Noțiunea de biserică a devenit nu numai un prost argument, ci puterea însăși pentru unii. Ea s-a unit cu puterea și s-a prostituat, încetînd să mai fie credință și devenind minciună.

Ce învață creștinismul, dacă e să-l înțelegem drept învățătură a oricăreia dintre biserici sau a tuturor bisericilor?

Analizați cum doriți, amestecînd și clasificînd, dar toată învățătura creștină se va descompune imediat în două secțiuni distincte: pe de o parte învățătura despre dogme, de la divinitatea fiului, duhului, relațiilor dintre aceștia și pînă la euharistie cu vin sau fără vin, cu pîine dospită sau nedospită, și pe de altă parte învățătura morală despre smerenie, a nu judeca și a nu condamna, a nu fi zgîrcit și hapsîn, puritatea trupească, familială, eliberarea de jugul lanțurilor, dragostea de pace. Oricît de mult s-ar strădui învățătorii bisericii să amestece aceste două aspecte, ele niciodată nu s-au amestecat și, ca în cazul uleiului cu apa, ele s-au îndepărtat mereu una de alta — cu picături mari și mici.

Diferența dintre aceste două aspecte ale învățaturii este limpede pentru oricine, precum oricine poate urmări roadele pe care le-a avut în parte fiecare din ele în viața popoarelor, și poate trage concluzii pe baza acestor roade, care din cele două aspecte este mai important și, dacă se poate spune, mai adevărat. Cu cît este mai adevărat unul decât celălalt? Privești creștinismul dintr-o parte și te cutremuri de groază. Fără excepții, de la început și pînă la sfîrșit, pînă în timpurile noastre, oriunde ți-ai arunca privirea, indiferent de dogma pe care o iei în considerare, de la dogma divinității lui Hristos pînă la felul în care îți potrivești degetele pentru a-ți face semnul crucii și împărtășania cu vin sau fără vin — roadele tuturor acestor munci mentale istovitoare, efectuate pentru a clarifica dogmele au fost întotdeauna aceleași: ură, resentimente, ranchiună, execuții, exiluri, persecuții, maltratarea femeilor și copiilor, ruguri, torturi. Dacă îl privești ca o învățătură morală, de la însingurarea în pustiu pentru comunicarea cu Dumnezeu pînă la obiceiul de a împărți colaci în ocne și pușcării, iar roadele acestor lucruri reprezintă toate noțiunile noastre despre ce este binele, tot ce este luminos și aduce bucurie și alinare sufletească, tot ce ne servește drept făclie în istorie.

Cei în mințile cărora încă nu s-au clarificat roadele celor două aspecte, puteau să se înșele, și puteau să nu se înșele. Precum puteau să se înșele și cei care erau antrenați cu toată sinceritatea în disputele aprinse asupra dogmelor, fără a observa însă, că prin aceste dogme ei îl slujesc pe diavol și nu pe Dumnezeu, fără a observa că Hristos spunea sus și tare că el a venit să distrugă toate dogmele; puteau să se înșele și cei care, moștenind predicile de glorie a acestor dogme, s-au ales cu o asemenea educație mentală sucită, încît nu mai sînt capabili să-și vadă greșeala; de asemenea, pot să se înșele și cei întunecați pentru care dogmele respective nu reprezintă altceva decât cuvinte și născociri fantasmagorice, dar noi, cei cărora li s-a deschis sensul inițial al Evangheliei, acel sens ce neagă orice dogme, noi care avem în fața noastră roadele produse de aceste dogme pe parcursul istoriei, noi însă, nu mai avem nici un drept de a greși. Istoria pentru noi este o verificare a autenticității învățaturii, o verificare chiar de ordin mecanic.

E nevoie sau nu de dogma despre zămisirea neprihănită a lui Hristos? Ce roade a adus? Ură, înjurături, glume nesărate și bătaie de joc. A fost vreun folos de pe urma ei? Nici unul. Învățătura care ne spune că nu trebuie pedepsită femeia destrăbălată, e nevoie de ea sau nu? Mii și mii de ori oamenii s-au înmuiat cînd li s-a amintit această întîmplare.

Sau: au existat vreodată dogme asupra cărora să cadă de acord toată lumea? Nu. Dar asupra faptului că trebuie să dai săracului? Toți.

Și iată că, în primul rînd, avem dogme asupra cărora nimeni nu cade de acord, ce nu trebuie nimănui, care împing oamenii pe drumul pierzaniei. Toate acestea le-a dat și le dă drept credință ierarhia, iar în al doilea rînd, cu ceea ce toată lumea este de asemenea de acord, de ceea ce toți au nevoie și de cea ce salvează oamenii, pe toate acestea ierarhia, deși nu a îndrăznit să le nege, nici nu a îndrăznit să le prezinte drept învățătură, pentru că această învățătură neagă ierarhia însăși. □

NOTE

1. Între anii 1877-1880, imediat după terminarea romanului Ana Karenina, Tolstoi a trecut printr-o profundă criză sufletească. Nu-și vedea rostul vieții, îi era rușine de propriul talent literar, manifesta o indiferență totală față de faima sa mondială și statutul său de nobil, îl preocupa gîndul sinuciderii. A crezut că va putea ieși din această criză prin ortodoxie. Timp de trei ani a trăit ca un ascet, după cele mai severe canoane ortodoxe, respectînd toate slujbele, posturile etc., dar este șocat de fățarnicia „slujitorilor Domnului” și de cea a enoriașilor, de obscurantismul dogmelor, și pînă la urmă se apucă să studieze de unul singur Biblia și marile învățături religioase ale omenirii. Și ajunge la concluzia că învățătura bisericească și cea a lui Hristos sînt două lucruri total diferite. Tolstoi ajunge să nege divinitatea lui Hristos, dogmele, miracolele și își axează credința doar pe „învățătura propriu-zisă” a lui Hristos pe care a urmat-o pînă la sfîrșitul vieții sale. În ultimii săi ani, Tolstoi se apropie tot mai mult de budism și învățătura lui Khrisna, cu toate că nu obosea să spună: „Creștinismul îmi este cel mai scump”. El considera statul și creștinismul drept lucruri incompatibile și a fost unul din susținătorii fervenți ai „neopunerii la rău”. Considera că un creștin adevărat nu poate nici să poarte armă, nici să participe într-un fel sau altul la treburile statului, nici să se opună celor care vor să-l obijduiască. A renunțat la avere, la statutul de nobil, și timp de 30 de ani a dus viața unui om sărac lipit pămîntului. Vegetarian convins, avea repulsie față de orice violență și vedea sensul vieții în perfecționarea propriului suflet și renunțarea la propriul bine pentru ai ajuta pe alții. Datorită faimei sale, autoritățile rusești ale timpului nu au îndrăznit să-l supună la persecuții, în schimb au umplut Siberia cu cei care au încercat să răspîndească ideile și cărțile sale. Lucrările sale filozofice, religioase și politice au fost fie interzise, fie supuse unei cenzuri severe din partea autorităților țariste și a bisericii ortodoxe ruse. De aceea, majoritatea scrierilor neliterare ale lui Tolstoi au văzut lumina tiparului în tiraje foarte reduse fie în Anglia, fie în alte țări occidentale.

Articolul „Biserica și statul” a apărut pentru prima oară în Germania. În Rusia a fost publicat în 1904 și 1906. Ambele ediții rusești au fost confiscate de autorități și arse pe rug.

Această — după cunoștințele noastre — primă ediție în limba română este datorată colaborării generoase a dlui Gabriel Mumjiev din Chișinău, care a tradus articolul din publicația **Tolstovskii Listok, Zapresionii Tolstoi** (Foița tolstoiană. Tolstoi cel interzis.) și care ni l-a pus cu generozitate la dispoziție.

2. Turtă mare garnisită cu carne de vită, porc sau pește (n. trad.).
3. Plata pe care o primeau călăii în Rusia în sec. 19 și la începutul sec. 20 pentru execuții (n. trad.).
4. O sumă mai mult decît impunătoare în Rusia acelor timpuri (n. trad.).
5. Primul țar rus care a trecut la religia creștină și a inițiat creștinizarea Rusiei (n. trad.).
6. Tolstoi se referă la Ecaterina a II-a (n. trad.).

Traducere din limba rusă de Gabriel Mumjiev